

Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi

2021, 5(4): 207-215

DOI: [10.29226/TR1001.2021.267](https://doi.org/10.29226/TR1001.2021.267)

ISSN: 2587-0785 Dergi web sayfası: <https://www.yepad.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Türkiye'de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme

Dr. Öğr. Üyesi Felor Ebghaei, İstanbul Aydın Üniversitesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, e-posta: felorebghaei@aydin.edu.tr

ORCID ID: [0000-0002-9861-2675](https://orcid.org/0000-0002-9861-2675)

Dr. Öğr. Üyesi. Özge Demirkale, İstanbul Aydın Üniversitesi, İşletme Bölümü, e-posta: ozgedemirkale@aydin.edu.tr

ORCID ID: [0000-0002-4227-3934](https://orcid.org/0000-0002-4227-3934)

Öz

Bu çalışma, Türkiye için 1980-2018 dönemine ait zaman serisi verileri kullanarak ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Değişkenlerde eşbütünleşme vektörünün varlığını belirlemek için Eşbütünleşme Vektör Otoregresif Modeli kullanılmaktadır. Maximum Eigenvalue Statistic (λ_{max}) ve Trace Statistic (λ_{trace}) bir eşbütünleşme vektörün bulunduğunu onaylamaktadır ($r=1$). Dolayısıyla sadece bir doğrusal kombinasyonun bulunduğu (uzun vadeli) kabul edilmektedir. Bulgular, ihracat ve ekonomik büyüme ile ithalat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedenselliğin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, İthalat, Ekonomik Büyüme, Nedensellik, Eşbütünleşme Vektör Otoregresif Modeli

Makale Gönderme Tarihi: 7. 03.2021

Makale Kabul Tarihi: 16.06.2021

Önerilen Atıf: Ebghaei, F., Demirkale, Ö. (2021). Türkiye'de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme, *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 207-215.

© 2021 Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi.

Journal of Management, Economic and Marketing Research

2021, 5(4): 207- 215

DOI: [10.29226/TR1001.2021.267](https://doi.org/10.29226/TR1001.2021.267)

ISSN: 2587-0785 Journal Homepage: <https://www.yepad.org>

RESEARCH PAPER

Exports, Imports and Economic Growth in Turkey

Assist. Prof. Dr. Felor Ebghaei, Istanbul Aydin University, Department of Economics and Finance, e-mail: felorebghaei@aydin.edu.tr

ORCID ID: [0000-0002-9861-2675](https://orcid.org/0000-0002-9861-2675)

Assist. Prof. Dr. Özge Demirkale, Istanbul Aydin University, Department of Business Management, e-mail: ozgedemirkale@aydin.edu.tr

ORCID ID: [0000-0002-4227-3934](https://orcid.org/0000-0002-4227-3934)

Abstract

The aim of this study is to investigate the relationship between exports, imports and economic growth in Turkey for the period 1980-2018. Cointegration Vector Autoregressive Model was used to determine the existence of cointegration vector for variables. Maximum Eigenvalue Statistic (λ_{max}) and Trace Statistic (λ_{trace}) have confirmed the existence of one cointegration vector ($r = 1$). Therefore, it is assumed that there is one linear combination (long term). The findings show that there is a bidirectional causality between exports and economic growth and imports and economic growth.

Keywords: Export, Import, Economic Growth, Causality, Cointegration Vector Autoregressive Model

Received: 7. 03.2021

Accepted: 16.06.2021

Suggested Citation: Ebghaei, F., Demirkale, Ö. (2021). Exports, Imports and Economic Growth in Turkey, *Journal of Management, Economics and Marketing Research*, 5(4), 207-215.

© 2021 Journal of Management, Economic and Marketing Research

GİRİŞ

İhracatın ekonomik büyümedeki önemini açıklayan nedenleri dört grupta açıklayabiliriz: Birincisi, Feder (1982)'e göre ihracat sektörü diğer ekonomik sektörlerde olumlu dış faktörler yaratma potansiyeline sahiptir. Bu mekanizma, verimli yönetim yöntemleri ve modern üretim teknikleri ile gerçekleştirilebilir. İkincisi, Helpman ve Krugman (1986)'ya göre ihracatın ve ihraç mallarının üretiminin artışı, büyük üretim ölçeklerinin etkisiyle üretim verimliliğini artırmaktadır. Üçüncüsü, ihracat uluslararası piyasalarda ticaret üzerindeki kısıtlamaları kolaylaştırabilir. Bu, uluslararası pazarlara daha kolay ve daha geniş erişim yoluyla yapılabilmektedir. Dördüncüsü, Makki ve Samwaru, (2004)'e göre ihracatın artışı yerli üreticilerin rekabet gücünü artırır, bu da yerli üreticilerin verimliliğini ve yerli girişimcilerin refahını artırır ve bunun da sonucu, ekonomik büyümenin artışıdır.

Ekonomik büyüme, iç pazarların kapasitesinin doygun hale gelmesine neden olmakta ve dolayısıyla üreticiler, ihracatı artıran uluslararası pazarlara girmek zorunda kalmaktadırlar. Diğer taraftan, ekonomik büyümenin artışı aynı zamanda ihracatın artışı ile eş anlamlıdır. Ekonomik büyümenin ihracat üzerindeki etkisinin her zaman olumlu olmadığını da belirtmek önemlidir, çünkü daha fazla ekonomik büyüme, insanların refahını artırarak ihraç edilen mallara olan talebi artırır, o zaman ihracat ekonomik büyüme ile birlikte artmayacak belki azalacaktır. Ayrıca, bazı ekonomistlere göre, ekonomik büyüme işgücünün becerilerini artırmakta ve teknolojiyi geliştirmektedir, bu da, verimliliği artırmaktadır. Verimliliğin artışı da, yerli üreticilerin rekabet gücünü artırmaktadır. Rekabet gücünün artışı, uluslararası pazarlara erişimi kolaylaştırır ve bu da ihracatın artışı anlamına gelmektedir (Kaldor (1964), Lancaster (1980) ve Krugman (1984)).

İhracatın ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, son yıllarda ülkelerin ticaret ve kalkınmasında önemli olan konulardan biridir. Ekonomik teoriler, ekonomik büyüme ile ihracat arasındaki ilişki konusunda nispeten belirsizdir (ekonomik büyümenin ihracat tarafından mı yaratıldığı yoksa ihracatın ekonomik büyümenin sonucu mu olduğu); halbuki bu, politika açısından çok önemli bir konudur. Ampirik ve teorik kanıtlar, farklı ülkelerdeki ekonomik büyüme ile ihracat arasındaki ilişkinin ve her ülkenin koşullarına ve altyapısına göre farklı olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme ile ihracat arasındaki ilişki, gelişmekte olan ülkelerdeki bu iki değişken arasındaki ilişkiden önemli ölçüde farklıdır (Grossman ve Helpman, 1991: 560-562). Bu nedenle bu çalışmada, konunun önemi göz önünde bulundurularak, bu değişkenler arasındaki nedensel ilişki Türkiye için incelenmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İthalat, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiye odaklanan kapsamlı bir literatür vardır. Bu literatür, ithal ikamesi ile ilgili içe dönük ticaret politikasının eksiklikleri üzerindeki ihracat teşviki dış odaklı ticaret politikasının faydalarını vurgulamaktadır.

İhracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki çoğu araştırmacı tarafından incelenmiş ve farklı sonuçlar elde edilmiştir (Jung ve Marshall, 1985; Chow, 1987; Berg ve Schmidt, 1994; Afzal, 200; Dash ve Kumar 2007; Elbeydi, 2010; Khan, 2012; Turan ve Karamanaj, 2014; Altaee vd., 2016; Kibria ve Hossain 2020). Bu iki değişken arasındaki ilişkiyi araştırmakta olan mevcut çalışmalar ve teoriler iki ana gruba ayrılmaktadır. İlk grup, ihracatın ekonomik büyümeye yol açtığı hipotezini savunmaktadır (Export-Led Growth Hypothesis (ELG). ELG hipotezi, ihracat büyüme oranının ekonomi çapında verimlilik ve üretkenlik büyümesine yol açacağını ima etmektedir. Bir diğer ifadeyle, ELG hipotezi, ihracata yönelik politikaların ekonomik büyümeyi canlandırmaya yardımcı olduğu görüşünü yansıtmaktadır. McKinnon (1964), Balassa (1978) ve Buffie (1992)'ye göre, ihracatın artışı, hem doğrudan ekonomik büyümenin bir bileşeni olarak hem de verimli kaynak tahsisi, daha fazla kapasite kullanımı, ölçek ekonomilerinden yararlanma ve dış pazar rekabeti nedeniyle teknolojik gelişmenin teşvik edilmesi yoluyla dolaylı olarak ekonominin büyümesi için bir katalizör olabilir. Ekonomik büyüme için sermaye oluşumu önemli faktörlerden birisidir ve ihracat, sermaye ve ara mallarının satın alınması için gerek duyulan döviz sağlanmaktadır. Ayrıca, Helpman ve Krugman (1985) ve Grossman ve Helpman (1991)'e

göre, genişletilmiş pazar tabanı yoluyla ihracat artışı, açık ekonomiler için ölçek ekonomilerinin kullanılmasına izin verir ve uzun vadede teknik bilginin transferini ve yayılmasını teşvik eder.

Öte yandan ikinci grup, ekonomik büyümenin, ihracatın gelişmesine ve büyümesine neden olduğuna inanmaktadır. Literatürde ihracattan ekonomik büyümeye doğru nedensellik ELG hipotezi olarak ifade edilirken, ekonomik büyümeden ihracata doğru olan ters nedensel akış ise büyümeye dayalı ihracat olarak adlandırılmaktadır (Jung ve Marshall, 1985). GLE hipotezi, Krugman (1984) ve Lancaster (1980) gibi ekonomistler tarafından savunulmaktadır. Bu ekonomistlere göre, ekonomik büyüme, becerilerin ve teknolojinin geliştirilmesine ve bununla birlikte verimliliğin artmasına, dolayısıyla ihracatı kolaylaştıran ülke için karşılaştırmalı bir avantaj yaratılmasına yol açar. İhracat ve ekonomik büyüme arasında bir geribildirim ilişkisi de belirli durumlarda geçerli olabilir. Örneğin ihracat, verimlilik artışı nedeniyle ölçek ekonomilerinin gerçekleşmesinden yükselebilir; ihracattaki artış, daha fazla üretkenlik kazanımlarıyla, maliyet düşüşlerini sağlayabilir.

İhracat ile ekonomik büyüme arasında ilişki bulan çeşitli çalışmalar vardır. Gelişmekte olan ülkeler söz konusu olduğunda, çalışmalar ihracat ve gelir arasındaki ilişkiye odaklanmıştır (Emery, 1967; Kravis, 1970) ve daha sonra toplam üretim fonksiyonlarını hedefleyen ve bağımsız bir değişken olarak ihracatı içeren çalışmalar yapılmıştır (Feder, 1982). Bu nedenle, bu alanda yapılan deneysel çalışmaların kısa bir incelemesini yapmak son derece uygundur.

Jung ve Marshall (1985) seçilmiş gelişmekte olan ülkeler için 1950-1981 dönemine ait verileri kullanarak ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği incelemiştir. Bu çalışmada Kosta Rika, Ekvador, Mısır ve Endonezya için ihracata yönelik büyüme hipotezini destekleyen kanıtlar bulunmuştur. Chow (1987), iki değişkenli bir modelde yeni sanayileşmiş ülkelerde sanayi malları ihracatı ile endüstriyel üretim artışı arasındaki nedenselliği 1960-1980 dönemi için araştırmıştır. Bu ülkelerin çoğu için bu değişkenler arasında sağlam çift yönlü nedensellik olduğu orta çıkmıştır. Berg ve Schmidt (1994) Latin Amerika ülkeleri için ihracata dayalı büyüme hipotezini incelemiş ve bazı ülkeler için eş-bütünleşme ilişkisini bulmuştur. İhracatın Kolombiya ve Peru'da ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve önemli bir etkisi olduğunu ortaya koyarken, Arjantin'de önemli bir etki bulunmamıştır. Afzal (2006), Pakistan ekonomisi için ekonomik büyüme ile ihracat arasında istikrarlı ve güçlü bir ilişki bulmuştur. Ayrıca bu çalışmaya göre, endüstriyel ihracat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik vardır. Dash ve Kumar (2007), 1991-2005 dönemine ait verileri kullanarak seçilmiş Güney Asya ülkeleri için GSYİH ile ihracat arasındaki ilişkiyi incelemişler. Bulgulara göre, serbestleşmiş ticaret döneminde ihracatın büyümenin motoru olduğu ortaya çıkmıştır. Elbeydi. (2010) Libya için 1980-2007 dönemine ait verileri kullanarak eşbütünleşme yöntemi ve nedensellik testi yaparak GSYİH ile ihracat arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçlar, ihracattan GSYİH'ya doğru tek yönlü nedenselliğin olduğunu göstermiştir. Khan (2012) Pakistan için 1972-2009 dönemine ait verileri kullanarak eşbütünleşme yöntemi ve nedensellik testi yaparak GSYİH ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçlara göre, GSYİH ile ihracat ve GSYİH ile ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Turan ve Karamanaj (2014) Arnavutluk için 1984-2012 yıllarına ait verileri kullanarak GSYİH ile ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkisiyi incelemişlerdir. Bulgular, ihracattan GSYİH'ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu ve ithalat ile GSYİH arasında ilişki olmadığını göstermiştir. Altaee vd. (2016) Saudi Arabistan için 1980-2014 dönemine ait verileri kullanarak eşbütünleşme yöntemi ve nedensellik testi yaparak GSYİH ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bulgular, ihracattan GSYİH'ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu ve ithalat ile GSYİH arasında ilişki olmadığını göstermiştir. Kibria ve Hossain (2020) Bangladeş için 1980-2018 dönemini kapsayan verileri kullanarak ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisiyi araştırmışlardır. Bulgulara göre, ihracattan ekonomik büyümeye tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ampirik çalışmaların sonuçlarının çeşitli olduğu çok açıktır. Ancak çeşitli çalışmaların sonuçları ilişkideki değişkenlere, kullanılan teorik yaklaşıma ve hatta dikkate alınan zaman dönemine ve istatistiksel ve ekonometrik yöntemlere önemli ölçüde duyarlıdır.

YÖNTEM

Bu çalışma, 1980-2018 dönemine ait yıllık verileri kullanarak Türkiye'de ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Sahte regresyona uğramamak için, zaman serilerinin durağan olup olmadıkları genişletilmiş Dicky-Fuller (ADF) testi ile incelenmektedir. Modelin optimum gecikme derecesi belirlendikten sonra Eşbütünleşme vektörlerinin sayısı belirlenmekte ve son olarak Granger nedensellik testi yapılmaktadır.

Analizleri gerçekleştirmek için aşağıda açıklanan modelden yararlanılmaktadır.

$$\text{LnY} = \beta_0 + \beta_1 \text{LnX} + \beta_2 \text{LnM} + \varepsilon$$

LY: GSYİH'nın doğal logaritması

LX: İhracatın doğal logaritması

LM: İthalatın doğal logaritması

ε : hata terimi

α : kesişme terimi

İhracat, Türkiye'nin tüm ihracatının toplamı ve İthalat, Türkiye'nin tüm ithalatının toplamıdır. Ekonomik büyüme için Türkiye'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'sı ele alınmıştır. kullanılan yıllık veriler Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'ndan elde edilmiştir. Çalışmanın tüm değişkenleri doğal logaritmaya dönüştürülmüştür ve serilerin doğal logaritmaları kullanılmıştır. Çünkü serilerin değişen varyans problemine sahip olabileceği ihtimali vardır.

BULGULAR

Birim Kök Testi

Sahte regresyona uğramamak için, zaman serilerinin durağan olup olmadıklarının incelenmesi gerekmektedir. Bu yüzden modelde kullanılan zaman serilerini genişletilmiş Dicky-Fuller (ADF) testi ile test edip eşbütünleşme derecesi belirlenmektedir. ADF testinde, H_0 hipotezinin (Birim Kök'un var olduğu) reddedilmesi, değişkenin durağan olması demektir. H_0 hipotezinin reddedilmesi için ADF istatistik değerinin kritik değerden büyük olması gerekmektedir (mutlak değer şeklinde) (Ebgbaei, 2020: 281).

Modeldeki değişkenler için ADF istatistik değeri kritik değerden küçük olduğu için, H_0 hipotezi reddedilemiyor dolayısıyla değişkenlerin kendi düzeylerinde durağan olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Sonuçlar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo1. ADF Birimi Kök Testi Sonuçları (Düzy Değerler)

Model	Trendsiz - Sabitsiz		Trendli - Sabitli	
	ADF İstatistik	Kritik Değer	ADF İstatistik	Kritik Değer
Değişken				
LnY	-0.6513	-2.9553	-2.8221	-3.6234
LnX	-0.7412	-2.9553	-3.2124	-3.6234
LnM	-0.8232	-2.9553	-1.1845	-3.6234

Tüm değişkenlerin birinci dereceden farkı alındıktan sonra, ADF testi tekrar uygulanmıştır. ADF istatistik değeri kritik değerden büyük olduğuna göre (mutlak değer şekilde) H_0 hipotezi reddedilip H_1 hipotezi kabul edilmiştir ve böylece değişkenlerin kendi seviyelerinde durağan olmadıkları ve birinci farkında durağan oldukları izlenmektedir. Sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları (Birinci Farklılıklar)

Model	Trendsiz - Sabitsiz		Trendli - Sabitli	
	Değişken	ADF İstatistik	Kritik Değer	Kritik Değer
DLnY	-4.2832	-2.9625	-4.4326	-3.6221
DLnX	-3.2834	-2.9625	-3.8543	-3.6221
DLnM	-3.7546	-2.9625	-3.9755	-3.6221

Modelin Optimum Gecikme Derecesi

Gecikme derecesinin doğru seçilmesi modelin anlamlı olacağı için önemlidir. Bu amaca ulaşmak için eşbütünleşme modelinin optimum gecikme derecesi belirlenmelidir. Modelin optimum gecikme derecesini belirlemek için Schwarz-Bayesian, Akaike, Hannan-Quinn ve Log-Likelihood Ratio kriterleri kullanılabilir.¹ Bu çalışmada Schwarz-Bayesian (SBC) kriteri kullanılmaktadır. Sonuca göre Schwarz-Bayesian maksimum değeri birinci dereceyi göstermektedir.

Eşbütünleşme Vektörleri

Eşbütünleşme vektörlerinin sayısı, değişkenler arasında kaç uzun dönemli doğrusal kombinasyonun var olacağını göstermektedir. Eşbütünleşme vektörlerinin sayısını belirlemek için Maximum Eigenvalue Statistic (λ_{max}) ve Trace Statistic (λ_{trace}) kullanılmaktadır. λ_{max} ve λ_{trace} 'in değeri kritik değer ile (%95 ve %90 kritik değer) karşılaştırıldığında, eğer λ_{max} ve λ_{trace} değeri kritik değerlerden büyük ise, H_0 hipotezi (r tane eşbütünleşme vektör) reddedilir ve H_1 hipotezi (r 'den fazla eşbütünleşme vektör) kabul edilir. Aksi durumda H_0 hipotezi kabul edilir. Maximum Eigenvalue Statistic (λ_{max}) sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre birinci satırda $\lambda_{max} = 35.4335$, %95 (23.1400) ve %90 (19.2300) kritik değerlerden büyük olduğu için H_0 hipotezi ($r=0$) reddedilir. İkinci satırda ise, $\lambda_{max} = 25.3911$, %95 (27.1200) ve %90 (28.2400) kritik değerlerden küçük olduğu için H_0 hipotezi ($r \leq 1$) kabul edilmektedir.

Tablo 3. Maximum Eigenvalue Statistic (λ_{max}) Sonuçları

H_0	H_1	λ_{max}	Kritik değer %95	Kritik değer %90
$r=0$	$r=1$	35.4335	23.1400	19.2300
$r \leq 1$	$r=2$	25.3911	27.1200	28.2400
$r \leq 2$	$r=3$	12.4323	14.4500	16.3200

Trace Statistic (λ_{trace}) sonuçları da Tablo 4'te gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre, birinci satırda $\lambda_{trace} = 38.2543$, %95 (33.3700) ve %90 (29.1100) kritik değerlerden büyük olduğu için H_0 hipotezi ($r=0$) reddedilir. İkinci satırda ise $\lambda_{trace} = 22.6743$, %95 (25.1500) ve %90 (26.2300) kritik değerlerden küçük olduğu için H_0 hipotezi ($r \leq 1$) kabul edilir.

Tablo 4. Trace Statistic (λ_{trace}) Sonuçları

H_0	H_1	λ_{trace}	Kritik değer %95	Kritik değer %90
$r=0$	$r=1$	38.2543	33.3700	29.1100
$r \leq 1$	$r=2$	22.6743	25.1500	26.2300
$r \leq 2$	$r=3$	18.4776	20.1800	19.5600

*Her kriterin maksimum değeri, optimum gecikme derecesini göstermektedir.

Tablo 3 ve 4'teki sonuçlara göre her iki istatistik sadece bir vektörün bulunduğunu onaylamaktadır ($r=1$). Dolayısıyla ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında sadece bir doğrusal kombinasyonun (uzun vadeli) bulunduğu kabul edilmektedir.

Granger Nedensellik Testi

Granger nedensellik testinin sonuçları Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5'e göre, nedensellik yönünün ithalattan ve ihracattan ekonomik büyümeye ve ekonomik büyümeden ihracata ve ithalata gittiği görülmektedir. Dolayısıyla, tüm durumlarda H_0 hipotezi reddediliyor. Bu nedenle, Türkiye'de ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik olduğunu görmekteyiz.

İhracat ve ekonomik büyüme ile ithalat ve ekonomik büyüme arasında %1 anlamlılık düzeyinde iki yönlü nedensellik vardır. Dolayısıyla, büyümeye dayalı ihracat hipotezi (GLE) ve ihracata dayalı büyüme hipotezi (ELG) Türkiye için geçerlidir. Özet olarak, sonuçlar ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki çift yönlü nedenselliği göstermektedir.

Tablo 5. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

H_0 Hipotezi	F-İstatistik	Olasılık	Sonuç
İhracat Ekonomik Büyüme'ye Neden Olmaz	1.2343	0.0025**	Ret
Ekonomik Büyüme İhracat'a Neden Olmaz	3.2312	0.0012***	Ret
İthalat Ekonomik Büyüme'ye Neden Olmaz	2.6547	0.0028***	Ret
Ekonomik Büyüme İthalat'a Neden Olmaz	2.5419	0.0072***	Ret
İthalat İhracat'a Neden Olmaz	1.1986	0.0035	Kabul
İhracat İthalat'a Neden Olmaz	3.3456	0.0075***	Ret

*** ve ** sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı gösteriyor.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, 1980-2018 döneminde Türkiye'de ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu amaç ile, modelde kullanılan zaman serilerini genişletilmiş Dicky-Fuller (ADF) testi ile test edilip değişkenlerin kendi düzeylerinde durağan olmadıkları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, tüm değişkenlerin birinci dereceden farkı alındıktan sonra, ADF testi tekrar uygulanmıştır. Sonuç olarak, değişkenlerin kendi seviyelerinde durağan olmadıkları ve birinci farkında durağan oldukları izlenmiştir. Eşbütünleşme vektörlerinin sayısını belirlemek için Maximum Eigenvalue Statistic (λ_{max}) ve Trace Statistic (λ_{trace}) kullanılmıştır ve her iki istatistik sadece bir eşbütünleşme vektörün bulunduğunu onaylamıştır ($r=1$). Dolayısıyla sadece bir doğrusal kombinasyonun bulunduğu kabul edilmiştir. Çalışmada, ihracat ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedenselliğin varlığı ortaya çıkmıştır, bu da ihracata dayalı büyümenin ve büyümeye dayalı ihracat hipotezinin desteklenmesine yol açmaktadır. Benzer şekilde, ithalat ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik olduğunu da belirtebiliriz. Sonuç olarak, bu çalışmada kullanılan değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca, sonuçlar ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki çift yönlü nedenselliği gösteriyor. Dolayısıyla Türkiye'de incelenen dönemde, ekonomik büyüme artarak ihracatın arttığını diğer tarafta ihracatın ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğunu

izlemektedir. Çalışma, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeye vurgu yaparak hem büyümenin hem de ihracatı teşvik stratejisinin tutarlı bir şekilde takip edildiğini gösteriyor.

Beyan

Makalenin tüm yazarlarının makale sürecine verdikleri katkı eşittir. Yazarların bildirmesi gereken herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Afzal, M. (2006). Causality between Export, World Income and Economic Growth in Pakistan, *International Economic Journal*, 20(1): 63-67.
- Altaee, H. H. A., Al-Jafari, M. K. ve Khalid, M. A. (2016). Determinants of Economic Growth in the Kingdom of Saudi Arabia: An Application of Autoregressive Distributed Lag Model, *Applied Economics and Finance*, 3 (1): 83-92.
- Balassa, B. (1978). Exports and Economic Growth: Further Evidence, *Journal of Development Economics*, 5 (2): 181-89.
- Bhagwati, J. (1988). Export-Promoting Trade Strategies: Issues and Evidence, *The World Bank Research Observer*, 3(1): 25-57.
- Berg, H. ve Schmidt, J.R. (1994). Foreign Trade and Economic Growth: Time Series Evidence from Latin America, *The Journal of International Trade & Economic Development*, 3(3): 121-130.
- Buffie, E. (1992). On the Condition for Export-Led Growth, *Canadian Journal of Economics*, 25 (1): 211-225.
- Chow, P. (1987). Causality between Exports Growth and Industrial Development: Empirical Evidence from the NICs, *Journal of Development Economics*, 26(1): 55-63.
- Dash, R.K. ve Kumar, R. (2007). Export-led Growth in South Asia: A Panel Evidence, *The Indian Economic Journal*, 55(3): 132-146.
- Ebghaei, F. (2020). Effects of Real Exchange Rate on Economic Growth: Evidence From Turkey, *Journal of Management, Economic and Marketing Research*, 4(4): 278-286.
- Elbeydi, K. (2010). The Relationship between Export and Economic Growth in Libya Arab Jamahiriya, *Theoretical and Applied Economics*, XVII (1): 69-76.
- Emery, R. (1967). The Relation of Exports and Economic Growth, *Kyklos*, 20(4): 470-484.
- Feder, G. (1982). On exports and economic growth. *Journal of Development Economics*, 12(1): 59-73.
- Grossman, G. M. ve Helpman, E. (1991). Quality Ladders and Product Cycles, *Quarterly Journal of Economics*, 106 (2): 557-586.
- Helpman, E. ve Krugman, P.R. (1986). *Market Structure And Foreign Trade: Increasing Returns. Imperfect Competition, and the International Economy*: MIT Press.
- Jung, W.S. ve Marshall, P.J. (1985). Exports, Growth and Causality in Developing Countries, *Journal of Development Economics*, 18(1): 1-12.
- Khan, D. (2012). Exports, imports and economic growth nexus: Time series evidence from Pakistan, *World Applied Sciences Journal*, 18 (4): 538-542.
- Kaldor, N. (1964). *Essays on Economic Policy*, *The Economic Journal*, 75(300): 794-803.
- Kibria, M.G. ve Hossain, M.S. (2020). Does Export Affect the Economic Growth?: An Empirical Investigation for Bangladesh, *American Journal of Economics and Business Management*, 3(1): 219-226.
- Kravis, I. B. (1970). Trade as a Handmaiden of Growth, *Economic Journal*, 80(323): 850-872.

- Krugman, P. R. (1984). *Import Protection as Export Promotion In Monopolistic Competition in International Trade*: Oxford University Press.
- Lancaster, K. (1980). *Intra-Industry Trade Under Perfect Monopolistic Competition*, *Journal of International Economics*, 10(2): 151-175.
- McKinnon, R. (1964). *Foreign Exchange Constraint in Economic Development and Efficient Aid Allocation*, *Economic Journal*, 74 (294): 338-409.
- Makki, S. ve Somwaru A. (2004). *Impact of Foreign Direct Investment and Trade on Economic Growth: Evidence from Developing Countries*, *American Journal of Agricultural Economics*, 86 (3): 795-801.
- Turan, G. ve Karamanaj, B. (2014). *An Empirical Study On Import, Export And Economic Growth In Albania*, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(3): 428-438.